

Úvod

Hlavným cieľom tejto čítanky je premostiť znalosť základov gréčtiny nadobudnutú v prvom roku štúdia jazyka a prácu s reálnymi gréckymi textami, s ktorými sa študent teológie stretne počas následného štúdia alebo v neskoršej cirkevnej či academickej praxi. Táto fáza sa ukazuje ako kľúčová, keďže učebnice gréckej gramatiky často pracujú s umelo vytvorenými vetami, určenými k prehĺbeniu teoretických vedomostí. V reálnom starobyľom texte je však študent konfrontovaný s gramatickými javmi, ktorých výber vôbec nebol motivovaný didakticky; inými slovami, gramatika v literárnych textoch slúži významu, ktorý chcel autor komunikovať, nie primárne k precvičeniu jej znalostí. Je to práve pri prvom kontakte so starobyľými textami, kedy sa študenti dostávajú do úzkych – a preto vznikol tento učebný text.

Prekľnutie tejto problematickej fázy facilituje učebnica dvomi spôsobmi, a to pestrou selekciou kratších textov a didaktickými anotáciami. Čo sa týka selekcie, texty, ktoré som vybral, sú dostatočne dlhé na to, aby študent získal reálnu skúsenosť so starogréckou literatúrou, no zároveň dostatočne krátke, aby pôsobili didakticky a nie odstrašujúco. Zároveň sa dĺžka príp. komplexita textov postupne zväčšuje. Anotácie pozostávajú hlavne glosárov slovnej zásoby ku každému textu a, v menšej miere, z gramatických analýz zložitejších tvarov. K slovnej zásobe sú uvedené lexémy, ktoré sa v štandardnom kritickom texte Novej Zmluvy¹ vyskytujú menej ako desaťkrát. Hoci ide na prvý pohľad o arbitrárne kritérium – obzväšť v prípade statí zo Septuaginty a ranokresťanskej literatúry – je obhájitelné skutočnosťou, že študent teológie, ktorému je táto čítanka primárne venovaná, pracuje hlavne s Novou Zmluvou, a je preto oboznámený hlavne s jej slovnou zásobou. Slová, ktoré sa v Novej Zmluve vyskytujú viac ako desaťkrát, sa štandardne uvádzajú v učebniciach a memorizačných kartičkách, takže je žiadúce zamerať sa práve na tie, ktoré v tejto selekcii absentujú. Ešte arbitrárnejšou sa môže zdať selekcia slov (spravidla slovies), kde autor študentovi pomáha s určovaním gramatických kategórií. Ide tu hlavne o tvary, ktoré sa vymykajú bežným morfológickým vzorcom, s ktorými sa študent s najvyššou pravdepodobnosťou oboznámil počas štúdia gréckej gramatiky.

Keďže čítanka je primárne mienená pre študentov teológie, selekcia textov pozostáva hlavne z novozmluvných pasáží, keďže práve grécka Nová Zmluva tvorí drvivú väčšinu gréckych textov, s

1 Za štandardný kritický text sa považuje Nestle-Aland, 28. vyd. a USBGNT, 5. vyd: Barbara Aland, Kurt Aland, Eberhard Nestle, Erwin Nestle, Johannes Karavidopoulos, Carlo M. Martini, and Bruce M. Metzger, eds., *Novum Testamentum Graece* (28th rev. edn, edited by the Institute for New Testament Research Münster Westphalia under the direction of Holger Strutwolf; Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012); Barbara Aland, Kurt Aland, Iōan. D. Karavidopoulos, Carlo Maria Martini, Bruce M. Metzger, and Holger Strutwolf, *The Greek New Testament* (5th rev. edn; London/New York: United Bible Societies, 2014). Taktiež dôležité je nové kritické vydanie z dielne Tyndale House, Cambridge: *The Greek New Testament, Produced at Tyndale House*, ed. Dirk Jongkind (Crossway: Wheaton, 2017).

ktorými príde počas štúdia do kontaktu. Po naštudovaní novozmluvných textov v čítanke by mal byť študent pripravený čítať grécku Novú Zmluvu s porozumením, a to bez väčších ťažkostí (za predpokladu, že bude pracovať so slovníkom). Preto, aby sa študentova jazyková kompetencia neobmedzovala iba na novozmluvné texty, obsahuje čítanka aj výber piatich pasáží zo Septuaginty, ako aj tri neskoršie ranokresťanské texty.² Týmto je študentovi dopriata príležitosť nahliadnuť do iných gréckych textov než Nová Zmluva, ktorej sa počas štúdia primárne venuje. Širší obzor textov zaručí lepšiu zručnosť pri čítaní samotnej Novej Zmluvy ako aj hlbšie porozumenie literárneho a jazykového kontextu, v ktorom novozmluvné texty vznikli. S tým súvisí aj skutočnosť, že vo veľkej väčšine prípadov práve z gréckeho prekladu Starej Zmluvy vychádzajú citáty a narážky, ktorými novozmluvné texty oplývajú v tak hojnej miere. Schopnosť orientovať sa v Septuaginte musí preto byť pre novozmluvného bádateľa úplnou samozrejmosťou, a preto je prínosné, keď túto zručnosť nadobudne už počas prvého stupňa vysokoškolského štúdia. Preniknutie do ranokresťanskej literatúry zasa študentovi odhalí, aj keď v len veľmi stručnej forme, nový bádateľský obzor patristiky a s ním spojené štúdium pôsobenia biblických textov v nových kontextoch. Napokon sú na spestrenie do antológie zaradené aj úseky zo štyroch rukopisných verzií krátkej pasáže z Evanjelia podľa Jána, aby mal študent skúsenosť s gréckym textom z obdobia pred vynálezom kníhtlače – so všetkým, čo to obnáša: text bez medzier, interpunkcie a diakritiky s variantnými čítaniami a pisárskymi omylmi, atď.³ Štúdium takýchto textov je síce doménou textovej kritiky, no je beztak prospešné, keď študent do tohto typu bádania prenikne už počas prvých semestrov štúdia gréckeho jazyka. Obohatený touto skúsenosťou bude študent lepšie pripravený na prácu s kritickým aparátom pri exegéze Novej Zmluvy.

-
- 2 Selekcia textov zo Septuaginty vychádza z klasického vydania Alfred Rahlfs and Robert Hanhart, eds., *Septuaginta* (Editio altera; Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2006). Pasáže z Didaché a Epištoly Barnabášovej sú adaptované z Bart D. Ehrman, ed., *Apostolic Fathers*, vol. 24–25 (2 vols.; Loeb Classical Library; Cambridge/London: Harvard University Press, 1994). Text nícejsko-konštantínopolského vyznania pochádza z liturgie sv. Jána Zlatoústeho; porov. <https://www.goarch.org/-/the-divine-liturgy-of-saint-john-chrysostom>.
 - 3 Pre úvod do problematiky biblických rukopisov, viď Bruce M. Metzger, *Manuscripts of the Greek Bible: An Introduction to Greek Palaeography* (2nd corrected edn; New York/Oxford: Oxford University Press, 1981). Pre pokročilejšieho čitateľa sa však odporúča modernejšia, rozsiahlejšia a metodicky precíznejšia publikácia D. C. Parkera, *An Introduction to the New Testament Manuscripts and Their Texts* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008).

List Rimanom 5,1-11

1 Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν θεὸν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ 2 δι' οὗ καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν¹⁰ τῇ πίστει εἰς τὴν χάριν ταύτην ἐν ᾗ ἐστήκαμεν¹¹ καὶ καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ. 3 οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν, εἰδότες ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, 4 ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα. 5 ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει, ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἐκκέχυται¹² ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν. 6 Ἔτι γὰρ Χριστὸς ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν ἔτι κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανεν. 7 μόλις γὰρ ὑπὲρ δικαίου τις ἀποθανεῖται· ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τάχα τις καὶ τολμᾷ ἀποθανεῖν· 8 συνίστησιν δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ θεός, ὅτι ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν. 9 πολλῶ οὖν μᾶλλον δικαιωθέντες νῦν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ σωθησόμεθα δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς. 10 εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν¹³ τῷ θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῶ μᾶλλον καταλλαγέντες¹⁴ σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ· 11 οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ θεῷ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δι' οὗ νῦν τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν.

10 Perf., akt., ind., 3. os., pl., ἔχω.

11 Perf., akt., ind., 3. os., pl., ἵστημι.

12 Perf., med.-pas., ind., 3. os., sg., ἐκχύνω (= ἐκχέω).

13 Aor., pas., ind., 1. os., pl., καταλλάσσω.

14 Aor., pas., part., mask., pl., nom., καταλλάσσω.

Žalm 22 (MT 23)

- 1 Ψαλμός τῷ Δαυιδ.
Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει.
- 2 εἰς τόπον χλόης, ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν,
ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέν⁸⁰ με,
- 3 τὴν ψυχὴν μου ἐπέστρεψεν.
ὠδήγησέν με ἐπὶ τρίβους δικαιοσύνης
ἕνεκεν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.
- 4 ἐὰν γὰρ καὶ πορευθῶ ἐν μέσῳ σκιάς θανάτου,
οὐ φοβηθήσομαι κακά, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ·
ἡ ράβδος σου καὶ ἡ βακτηρία σου, αὐταὶ με παρεκάλεσαν.
- 5 ἤτοιμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν ἐξ ἐναντίας τῶν θλιβόντων με·
ἐλίπανας ἐν ἐλαίῳ τὴν κεφαλὴν μου,
καὶ τὸ ποτήριόν σου μεθύσκον ὡς κράτιστον.
- 6 καὶ τὸ ἔλεός σου καταδιώξεταιί με πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου,
καὶ τὸ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ κυρίου εἰς μακρότητα ἡμερῶν.

⁸⁰ Aor., akt., ind., 3., sg., ἐκτρέφω.

Niekoľko poznámok k čítaniu gréckych rukopisov Novej Zmluvy

Grécky rukopisný text sa na prvý pohľad výrazne odlišuje od moderného tlačeneho vydania, s ktorým študent teológie bežne pracuje. Kým v každom tlačennom vydaní je text riadne odsadený, obsahuje konzistentnú diakritiku a interpunkciu, každé slovo je písané zvlášť, vety začínajú veľkým písmenom, atď. – podobne ako v prakticky každom inom modernom texte –, najstaršie rukopisy prezentujú text ako súvislú sekvenciu veľkých písmen (majuskula) bez medzier, len s veľmi minimálnym (nezriedka žiadnym) štruktúrovaním na mikro- a makrosyntaktickej úrovni. Spôsob písania textu bez medzier sa nazýva *scriptio continua* a nachádzame ho v prakticky všetkých starobylých gréckych a latinských rukopisoch. V najstarších rukopisných textoch je interpunkcia použitá len sporadicky, v niektorých prípadoch vôbec. To isté platí aj pre diakritiku; konzistentné použitie prízvukov a prídychov pozorujeme až v neskorších byzantských minuskulách. Čítanie textu v *scriptio continua* bolo síce náročné, keďže však v dobe ich vzniku a používania išlo o štandardnú prezentáciu textu, pre antického čitateľa nepredstavovalo významnú prekážku – zvlášť keď si uvedomíme, že čítanie v antike väčšinou prebiehalo nahlas, praktizovalo sa primárne v komunitnom kontexte a bolo do značnej miery vecou vzdelanej elity.¹²⁴ Je to práve pri hlasnom čítaní, kedy sa aj pre súčasného čitateľa *scriptio continua* prebúdzá k životu, keďže znenie začína foneticky pripomínať text, ktorý pozná z moderných kritických vydání.

Ďalším špecifikom biblických rukopisov je použitie rôznych skratiek. V prvom rade ide o pomerne stabilnú skupinu pätnástich podstatných mien, ktoré textová kritika nazýva *nomina sacra*; tieto sa objavujú v kontrahovanej podobe, t.j. väčšinou sa tvoria pomocou prvých a posledných písmen slova a sú vyznačené supralineárnou čiarkou. Najkonzistentnejšie sa v skrátenej podobe objavujú slová Ἰησοῦς (ἰς), θεός (θς), χριστός (χς), κύριος (κς); veľmi často sú kontrahované aj substantíva πνεῦμα (πνα), ἄνθρωπος (ανος), σταυρός (σς); menej konzistentný je výskyt skupiny nasledovných ôsmich slov: πατήρ (πηρ), υἱός (υς), σωτήρ (σηρ), μήτηρ (μηρ), οὐρανός (ουνος), ἰσραήλ (ιηλ), δαυὶδ (δαδ), ἱεροσολήμ (ιλημ).¹²⁵ Popri *nomina sacra* nachádzame v rukopisoch, i keď v menšej miere, rôzne skratky pre číslovky. Podobne ako v latinčine, aj v gréčtine ako číslice slúžia rôzne písmená alfabety, ktorým je priradená numerická hodnota.¹²⁶ Číselné skratky teda pozostávajú z rôznych gréckych písmen s príslušnou numerickou hodnotou; podobne ako *nomina sacra* sú označené supralineárnou čiarkou. Číselné skratky sa bežne objavujú v dokumentárnych papyroch, t.j. v textoch,

124 Pre rozsiahle pojednanie o čítaní v rímskej antike, s prihliadnutím na socio-historické faktory, vid' William A. Johnson, 'Toward a Sociology of Reading in Classical Antiquity', *AJPh* 121 (2000): 593–627.

125 Otázka pôvodu ako aj funkcie skratiek *nomina sacra* je sporná. Pre podrobnejšiu diskusiu, vid' Larry W. Hurtado, 'The Origin of the *Nomina Sacra*: A Proposal', *JBL* 117 (1998): 655–73.

126 Vid' Metzger, *Manuscripts*, 7–9.

Transkripcia

ευαγγελιον

κατα ιωανην

εν αρχη ην ο λογος και ο λογος ην προς τον
 θ̄ν και θ̄ς ην ο λογος· ουτος ην εν αρχη προς
 τον θ̄ν παντα δι αυτου εγενετο και χωρις
 αυτου εγενετο ουδε εν· ο γεγονεν εν αυτω
 ζωη ην και η ζωη ην το φως των ανων
 και το φως εν τη σκοτεια φαινει και η σκο
 τεια αυτο ου κατελαβεν· εγενετο ανθρω
 πος απεσταλμενος παρα θῡ ονομα αυτω
 ιωανης· ουτος ηλθεν εις μαρτυριον ινα
 μαρτυρηση περι του φωτος ινα παν
 τες πιστευσωσιν δι αυτου· ουκ ην εκει
 νος το φως αλλ ινα μαρτυρηση περι του
 φωτος· ην το φως το αληθινον ο φωτι
 ζει παντα ανον ερχομενον εις τον κο
 σμον εν τω κοσμω ην και ο κοσμος δι
 αυτου εγενετο και ο κοσμος αυτον ουκ
 εγνω· εις τα ιδια ηλθεν και οι ιδιοι αυ
 τον ου παρελαβον· οσοι δε ελαβον αυτον
 εδωκεν αυτοις εξουσιαν τεκνα θῡ γε
 νεσθαι τοις πιστεουσιν εις το ονομα αυ
 του· οι ουκ εξ αιματων ουδε εκ θελημα
 τος σαρκος ουδε εκ θεληματος ανδρος
 αλλ εκ θῡ εγενηθησαν· και ο λογος σαρξ ε